

Oponentský posudek habilitační práce

Phdr. Roman Míčka, Th.D., Ph.D.

Global governance? Historické, politické a teologické perspektivy světového řádu

2017

Předložená habilitační práce dr. Romana Míčky je důkladnou a obšírnou studií pohledů na uspořádání politických, sociálních a kulturních poměrů ve světě, a to v historické i v současné perspektivě. Je to téma vysoce aktuální, otázka mezinárodního společenského řádu se v našem stále těsněji propojeném světě, zároveň sužovaném rostoucími nerovnostmi, napětími a konflikty, stává stále naléhavější.

Již rozsahem jde o dílo úctyhodné, 260 stran hustě psaného textu přináší mimořádný objem informací. Každá ze tří hlavních kapitol by při samostatném zpracování vydala na knihu.

Obsah práce je promyšleně a logicky rozvržen, po první kapitole, která přináší historický přehled názorů a postojů k problematice světového řádu, následuje kapitola o teologických postojích k tématu v moderní době a třetí kapitola přináší důkladné pojednání o současných pokusech a diskusích k tématu, přičemž je promyšleně třídí a řadí do systému.

Formální stránka práce je na velmi dobré úrovni, oponent se setkal s chybou přibližně jednou za deset stran textu, přičemž většina jsou drobnosti typu překlepů.

Vedle typicky počítačových produktů jako neshodné adjektivní koncovky ve vazbách, které patrně prošly přestavbou, tu a tam přebytečná částice nebo prostě chybné písmeno, je několik drobností, které vadí srozumitelnosti textu:

tak na str. 46 – je uveden Cyneas (cca +278), tady chyba ve znaménku posunuje antickou postavu do třetího století našeho letopočtu.

Na str. 87 chybí sloveso ve větě (Systém rovnováhy moci...), stejně vypadlo i na str. 101 (Osobnosti papeže Benedikta XV se v kontextu...).

Překlep nebo přehlédnutí vedly k chybě ve jménu (str. 192 – Jerry Falwell, Jr.).

Na str. 205 pak má zřejmě být dvojí zápor – neznamená, že nejsou možné... (v textu je „jsou možné“).

Stylisticky ne zcela dokonalý je závěr první kapitoly (88n), kde jsou do textu ve shrnutí (str. 91 dole) převzaty celé věty, ba odstavec z předcházejícího textu (64 nahoře - „...věk formování moderních národů a států“ – až „...expanzivního imperialismu“). Čtenář zaváhá, zda se omylem nevrátil k již přečtenému.

Konečně na str. 233 došlo patrně k chybné zkratce. Říká se tu, že encyklika „Laudato si“ považuje ekonomický systém „za strukturálně zvrácený a rezistentní vůči „odporu mocných“.

Právě že ne, čtu-li správně, encyklika konstatuje odpor mocných jako činitel, který působí rezistenci vůči změnám k lepšímu.

Těchto několik překlepů či nepřesností však nemění oponentův závěr, že práce je formálně velmi zdařilá, pro případnou publikaci ji pečlivá korektura dovede snadno blízko k dokonalosti.

Obsahová stránka práce

Hodnotím-li formální stránku jako velmi dobrou, dovoluji si obsahovou stránku práce označit za výbornou. Samozřejmě, že při rozsahu pojednávané tematiky poskytuje řadu podnětů pro možnou diskusi a odborné pře, to však je jednak průvodním znakem dobré vědecké práce, jednak se nedomnívám, že by taková diskuse mohla vést ke zpochybnění předkládaných analýz a závěrů. Autor se nebojí rozvinout vlastní metodiku (nebo si přizpůsobit metodiku již zavedenou), ale velmi ukázněně zůstává na rovině prokazatelných a doložitelných závěrů. Pokud se jedná o spekulacích

(což je v případě apokalyptických a zvláště konspirativistických pozic nevyhnutelné), zřetelně je jako takové označí a se sympatickou zdrženlivostí se na tuto půdu nevydává.

První kapitola, která podává přehled uvažování o celosvětovém řádu od antiky po 20. století, tak činí důkladně, logicky utříděně a přesvědčivě. Vybírá reprezentativní, vlivné nebo příznačné koncepce možného uspořádání světa od antiky přes křesťanský středověk (1.1), novověké pohledy od 16. do 18. století (1.2) až po moderní dobu 19. a 20. století (1.3).

Přednostně, ale ne výlučně, zohledňuje koncepce křesťanské, od Augustina po Bernarda Bolzana. Ukazuje formující vliv Kantova a Hegelova myšlení na příslušné konstrukce možného uspořádání lidské společnosti a za pomoci zahraničních (Kaplan) i domácích (Barša) zdrojů podává závěrečné shrnutí typologie existujících i uvažovaných systémů organizace mezinárodních vztahů (str. 83-87).

Na tomto místě se sluší ocenit výběr myslitelů, o nichž autor referuje. Daří se mu vybrat z různých tradic autory charakteristické, a nejenom prvořadé a známé postavy, ale i autory méně známé, pro danou problematiku však důležité. Například autor dohledal a zařadil do své práce zajímavou a pozapomenutou postavu protestantského profesora filosofie v Leidenu Franco Burgersdijka (str. 48), chybí tu však jakýkoli odkaz na primární či sekundární zdroje. Na jednu stranu je to pochopitelné, vzhledem k jejich praktické nedostupnosti (oponent nenašel v českých knihovnách nic), lze však navrhnout odkaz alespoň k Post-Reformation Digital Library (http://www.prdl.org/author_view.php?a_id=177).

Druhá kapitola je věnována teologickým reflexím světového řádu v moderních dějinách a pochopitelně v ní převažují dokumenty papežů, koncilů a další interpretace katolického sociálního učení. Není však opomenut ani ekumenický kontext, jakkoli je obtížnější a někdy přímo obtížné najít v pluralitě církevních tradic postoje, které lze mít za reprezentativní.

I tady lze jenom ocenit výběr a interpretaci zdrojů. U dokumentů katolických je to kvalita předpokládána, autor však ukazuje přehled a cit pro výběr zdrojů i v dalších tradicích.

Tradice protestantská, kterou může oponent nejlépe posoudit, je pro rozsah, v němž je nutno látku zvládnout, rozhodně zastoupena zcela odpovídajícím způsobem, dokumenty Světové rady církví (WCC) jsou zdroji reprezentativními, jakkoli je tato organizace svou šíří a tedy i komplikovaností blízko OSN na poli politickém.

Jako představitel ortodoxní tradice je zvolena ruská pravoslavná církev a autor dobře postihuje jak sílu ortodoxní tradice, která je v těchto prohlášeních patrná, tak její zúžení v kontextu ruského, do určité míry imperiálně zatíženého pravoslaví. Zde je důležité, že se nám dostane informace o panortodoxním koncilu a jeho dokumentu, který je zřetelně otevřenější (str. 133).

Autor pečlivě a trpělivě vyhledává a interpretuje jak oficiální dokumenty, tak příležitostné statě a projevy, v nichž se tematika politicko-hospodářského uspořádání světa objevuje, a přesvědčivě dokládá, že v posledních desetiletích „došlo k zajímavé konvergenci s mnoha pohledy umírněného osvícenství a dědictví liberalismu...“ (str. 141). Důkladná analýza jednotlivých dokumentů a prohlášení ukazuje zřetelně větší vzájemnou shodu různých křesťanských tradic v politických a sociálních důzrazech, než se při povrchním pohledu zdá. tento poznatek je nepochybně jedním z cenných přínosů autorovy práce.

Ocenění zaslouží také pečlivý kritický přístup k analýze vývoje církevních postojů k lidským právům i ke společenským tématům, která s tím souvisejí (zajímavým prvkem je určitá „rehabilitace“ papeže Pia XII, který bývá kritizován pro svůj dlouho nedostatečně kritický postoj k nacismu za války a jeho kritické postoje právě i k tématu světového řádu jsou zpravidla přehlíženy).

Konečně třetí kapitola vychází z typologie přístupů vypracované Martinem Wightem, představené v závěru kapitoly první, a předkládá širokou paletu postojů založených teologicky, filosoficky i z perspektivy sociálních věd. Je dáno místo jak pohledům skeptickým a spíše katastrofickým, tak optimistickým, které předpokládají plynulý pokrok k pokojnému a spravedlivému světu. Jednotlivé pozice autor přehledně třídí do Wightova schématu tří typů – machiavellistického realismu, grotiovského racionalismu a kantovského revolucionismu, přičemž pozorně a citlivě zaznamenává přechody a průniky různých typů v některých postojích.

Postoj křesťanských církví a speciálně katolického sociálního učení je tu spíše uprostřed (v zásadě na pozicích grotiovského racionalismu), s důvěrou v možnosti zlepšování situace, ale s vědomím neustálého ohrožení lidskou špatností (hříchem) a proto s opatrností vůči radikálním řešením a přílišnému optimismu.

Obširnou debatu k tématu *global governance*, s množstvím nejednoznačných postojů a zdůrazněním nebezpečí, skrytých v některých důrazech (podcenění hrozby autoritativních až tyranských potenci světovlády tam, kde člověk podléhá přílišnému optimismu vzhledem k možnostem rozvoje), autor předkládá s přehledem a prokazuje schopnost skutečné syntetické práce, při níž dokáže vnímat paralely a shody i mezi vzájemně značně vzdálenými jevy a upozornit na ně.

Autor se snaží nevynechat ani české prostředí, jako kritik myšlenky na globální vládnutí dostává na příslušném místě prostor například i Václav Klaus (str. 162n).

Exkurz o konspirativismu je mimořádně zajímavým čtením. Autor oprávněně konstatuje, že se tomuto jevu nelze věnovat důkladně a široce, ale nelze jej ani pominout, protože má na postoje k politické organizaci světa nemalý vliv (str. 164). I na malém prostoru podává nicméně poměrně plastický obraz a odkazuje na pestrou paletu dostupné literatury.

Teologicky je zajímavá kapitolka o eschatologicko-apokalyptické perspektivě pohledu na vývoj světového řádu (str. 187nn) s analýzou některých typů milenialismu a dopadem těchto pojetí na politické postoje a očekávání.

Zásadní výtěžek práce je předveden v kapitole 3.3 (str. 200nn), v níž autor poměřuje tradici sociálního učení církve kritérii užitými v práci a dokládá, že sociální nauka má prokazatelně silné „grotiovské“ jádro, stojící na tradici přirozeného zákona, zásadě společného dobra a respektu k lidské osobě jako takové, doplněné některými „kantovskými“ důrazy, především myšlenkou možného morálního pokroku. Pozici katolického sociálního učení pojmenovává případně „neimperialistickým univerzalismem“ (str. 221), který však, vedle společně s jinými tradicemi akceptovaného předpokladu základní morální jednoty lidstva, nemůže ustoupit od principů přirozeného zákona (byť nově interpretovaného, viz Mezinárodní teologická komise 2008), čímž se dostává do rozporu se současným liberalismem (str. 222nn). Důležitým bodem je tu spor o „rozšiřování“ pojetí lidských práv, které se definováním určitých partikulárních potřeb a zájmů jako práv paradoxně stává méně univerzálním (str. 224nn) a místo rozšíření dochází k rozmělnění.

Závěrečná část kapitoly (3.4) se odvážně i potřebně pouští do srovnání pozic i mezinábožensky, ve vztahu k dalším velkým světovým náboženstvím (postoje judaismu zahrnuje autor pod židovsko-křesťanskou perspektivu, což lze akceptovat). Zde může poučený čtenář z textu i z odkazované literatury vycítit, že autorova domácí půda je jinde a zde se pohybuje spíše jako host. Hloubka a širší záběr jsou tu znatelně menší, pro čtenáře neodborníka je tu však stále dostatek důležitých informací a příležitost zamyslet se nad mezináboženskými a mezikulturními aspekty probírané tematiky.

Nesnadnost hledání konsenzu mezikulturního a mezináboženského demonstruje autor jednak na Küngově projektu světového étosu, který je při všem minimalismu pocítován jako v zásadě

„západní“ perspektiva, jednak na Vídeňské deklaraci (str. 249), která ve snaze vyjít vstříc jiným tradicím nepotvrdí ani práva zaručená Všeobecnou deklarací z r. 1948.

Závěr sám pak zřetelně, vyváženě a srozumitelně shrnuje výtěžek práce, opatrné přijetí myšlenky na potřebnost světové politické autority, která však nemůže vznikat revolučními způsoby a nucením, nýbrž konsenzuálním vývojem, při zachování zásadních principů přirozeného práva, s nadějí na uplatnění spravedlnosti, lásky a pokoje v křesťanském „úsilí o zvelebení této země“.

Závěr

Práce Romana Míčky „Global governance? Historické, politické a teologické perspektivy světového řádu“ je původní, důkladnou a přínosnou prací. Autor v ní shrnuje podstatné aspekty historické diskuse o možnosti, potřebě či smyslu jednotného vládnutí ve světě.

Hlavní pozornost pochopitelně věnuje perspektivě teologické, která by však nebyla srozumitelná bez kontextu filosofického a politologického myšlení, jimž je rovněž věnována zasvěcená a soustředěná pozornost.

Přes svou značnou obšírnost a místy mimořádnou hutnost je práce čtivá, prokazující autorovy schopnosti zvládat rozsáhlá a obtížná pole bádání jak metodicky, tak interpretačně na vysoké úrovni.

Přehled dějinného vývoje myšlení o tomto problému i široká škála současných přístupů k tématu jsou podány s porozuměním, systematicky a otevřeně. Autor v ní jakoby mimochodem uplatní některé bystré postřehy (např. str. 45 – při výkladu Grotia dobrý postřeh o kulturních a historických limitech chápání přirozeného práva; nebo prokázání přehledu o koncepcích, které se vymykají z rámce pojednávané tematiky – str. 84).

Jsou tu pochopitelně i momenty, které jsou otevřeny diskusi. Oponent se nemůže ztotožnit s tvrzením, že kalvinismus „nebyl primárně příliš nakloněn lidské svobodě“ (str. 90). To je tvrzení, které by vyžadovalo přesnější kvalifikaci, o jaký typ či aspekt svobody se jedná (kalvinistický skepticismus ke svobodě vůle je faktem mimo diskusi). Ostatně na str. 62 formuloval autor tentýž problém nuancovaněji (a pro oponenta přijatelněji).

Otázkou je, zda se dá říci, že kritika, kterou papež František v méně formálních projevech vyslovuje vůči negativním jevům v naší civilizaci, má až „konspirativistické rysy“ (str. 233). Uvedené doklady svědčí o razanci kritiky, odporu k anonymním mezinárodním korporacím a hospodářským impériím, i o prorockém odsouzení, že takové jevy „útočí na Ježíšův plán“, kvalifikace konspirace by však vyžadovala alespoň náznak o úmyslně skrytých plánovitých snahách za určitým účelem, což doloženo není.

Celkově lze říci, že habilitační práce dr. Míčky je nesporně prací dobrou, ba velmi dobrou. Autor v ní prokazuje své kompetence v systematické vědecké práci víc než dostatečně. A více než to, předkládá nám aktuální a naléhavé téma našeho dnešního světa v perspektivě tisíciletých křesťanských tradic v podobě, která nám pomáhá lépe mu porozumět a má dobré předpoklady vnést je do širší odborné rozpravy, kde doposud toto téma zůstává v koutku. Což je doporučením k publikování, u habilitačních prací předpokládanému, ale zde žádoucím pro širší odbornou veřejnost.

Předloženou práci bezvýhradně doporučuji k obhajobě v rámci habilitačního řízení.

V Jindřichovicích pod Smrkem
září 2017

doc. Jindřich Halama, Dr.